

В. Приходько

м. Запоріжжя

**МОНІТОРИНГ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО
ВИХОВАННЯ УЧНІВ В КОНТЕКСТІ ПРОДУКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ**

Анотація. У статті проаналізовано різні тлумачення поняття «громадянське виховання», «продуктивна технологія»; розглянута сутність продуктивної педагогічної технології. Автором також доводиться значущість визначення продуктивності якості громадянського виховання на основі кваліметричного підходу.

Ключові слова: моніторинг, громадянське виховання, продукт, продуктивна технологія, якість громадянського виховання.

В. Приходько

**МОНИТОРИНГ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ГРАЖДАНСКОГО
ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ
ТЕХНОЛОГИИ**

Аннотация. В статье проанализированы разные толкования понятия «гражданское воспитание», «продуктивная технология»; рассмотрена сущность продуктивной педагогической технологии. Автором также наводится значимость определения продуктивности качества гражданского воспитания на основе кваліметрического подхода.

Ключевые слова: мониторинг, гражданское воспитание, продукт, продуктивная технология, качество гражданского воспитания.

V. Prihodko

**MONITORING OF ESTIMATION OF QUALITY OF CIVIL
EDUCATION OF STUDENTS IS IN THE CONTEXT OF PRODUCTIVE
TECHNOLOGY**

Annotation. Different interpretations of concept «Civil education», «productive technology», are analysed in the article; essence of productive pedagogical technology is considered. By an author also pointed meaningfulness of determination of the productivity of quality of civil education on the basis of кваліметричного approach.

Keywords: monitoring, civil education, product, productive technology, quality of civil education.

Постановка проблеми. Перш ніж уточнити предмет нашої статті, зазначимо, що ми виходимо з таких основних положень.

По-перше, будь-яка діяльність може бути або мистецтвом, або технологією. Мистецтво ґрунтується на інтуїції, технологія – на науці. З мистецтва все розпочинається, технологією завершується, щоб потім розпочати все знову. (В. Беспалько)

По-друге, зміст будь-якої технології, де б вона не застосовувалася, один – одержати вищий результат швидше і з меншими витратами сил та енергії у порівнянні з технологією, що застосовувалася раніше. Найкращою буде та технологія, за допомогою якою створюється багатокomпонентний (багатоцільовий) продукт-сплав знань, розвитку, вихованості заданої кількості та якості відповідно до запроектованих витрат сил і засобів.

Лише та технологія спроможна утвердитися, яка співзвучна часові, відповідає його вимогам і можливостям (І. Підласний).

При цьому ми наголошуємо на тому, що під продуктивною педагогічною технологією моніторингу громадянського виховання учнів ми розуміємо таку сукупність способів педагогічної діяльності, яка зорієнтована на досягнення виставленої замовником (державою, суспільством, школою, родиною, особистістю) широкої мети, і дозволяє формувати заданий продукт. У продуктивній педагогіці головне місце посідає не наміри, мета або завдання, а результат, продукт. Головним продуктом громадянського виховання є вихованість, громадянська зрілість. Відповідь на питання «не що хотіли, а що дістали» максимально прагматично.

Аналіз літературних джерел. У словниках «продукт» витлумачується як «результат людської праці», а «продуктивний» – «результативний, плідний, плодотворний». У психології термін «продуктивність» використовується давно і насамперед у сполученнях «продуктивність мислення» і «продуктивність інтелекту». У словниках «продукт» тлумачиться як «результат людської праці», а «продуктивний» – «результативний, плідний». У психології термін «продуктивність» використовується давно і насамперед у сполученнях «продуктивність мислення» і «продуктивність інтелекту». Книга німецького психолога М. Вертгеймера, визнана ще в 1945 році, так і називалася «Productive Thinking» («Продуктивне мислення»). У вітчизняній педагогіці термін почав уживатися з 80-х років, і тільки на початку 90-х років західна педагогіка заговорила про «продуктивне навчання». Проте, слово «продукт» багатьом не подобається. Його вважають неделікатним, жорстким, таким, що занадто прагматизує високе мистецтво виховання, перетворює його досягнення на технічний виріб. Але якщо говорити про технології, то без поняття «продукт» не обійтися. Технологія завжди і скрізь потрібна для створення продукту. Об'єкт, процес, продукт – її головні поняття. Педагогічною працею, як і будь-якою іншою працею, створюється продукт. Усе те, що робив учитель, і те, як він робив, у кінцевому підсумку перетворилося на продукт.

Продукт – мета, сенс і міра педагогічної праці. А те, що він не схожий на продукти, які створюються на інших виробництвах, не має принципового значення. Якщо ми хочемо його вимірювати, досліджувати, говорити про технологізацію виробництва і підвищення якості, то повинні відволікати від своєрідності, підніматися в абстракціях.

Як стверджував К. Д. Ушинський, основним продуктом виховання людини може бути тільки сама людина, бо все інше в цьому світі (і держава, і народ, і людство) існує тільки для неї. У людині мету виховання ставить душа, для якої існує тіло. Повна, широка, всепоглинаюча діяльність наповнює душу, сприяє набуттю підростаючим поколінням духовних установок стосовно і держави, і народу, і людства, і сім'ї, і самого себе.

У зв'язку з тим, що основним продуктом громадянського виховання є формування громадянськості як інтегрованої якості громадянина, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною, на жаль, сьогодні нас більше не влаштовує якість цього продукту.

І. П. Підласний, визначаючи педагогічний продукт як створену в навчально-виховному процесі цілісну систему знань, умінь і навичок, розвиненості і вихованості у кожній окремо взятою людини [9; 21], спираючись на власні уявлення, підкоригувавши їх кваліфікованою думкою практиків, дійшов висновку, що на даному етапі розвитку української школи їй більше за інші підійде технологія, яка:

- ґрунтується на сучасних досягненнях науки;
- узгоджується з традиціями української школи, враховує її кращі досягнення;
- відповідає потребам більшості людей;
- відповідає нашим сучасним і найближчим можливостям;
- допускає зміни, варіації, нарощування, оптимізацію;
- відповідає нашій меті та завданням;
- гарантує одержання педагогічного продукту заданої кількості та якості [4; 23].

Для такої технології найбільше підходить назва продуктивної. Центром її спрямування є учень як носій засвоєного досвіду попередніх поколінь, власник духовних і моральних цінностей, продукт своєї епохи, утворений своїми власними зусиллями і зусиллями школи за допомогою відповідної гуманної технології.

Мета статті полягає у аналізі тлумачення поняття «громадянське виховання», «продуктивна технологія» та розкритті сутності продуктивної педагогічної технології.

Виклад основного матеріалу. Продуктивна педагогічна технологія (ППТ) – це квінтесенція наукових досягнень, досвіду, традицій і можливостей.

Продуктивна педагогічна технологія – це технологія варіативна, що допускає багато видозмін. Досить, наприклад, змінити вид навчання в даній технології й увести всі належні новому виду зміни, щоб виявитися вже в іншій площині, з іншими правилами гри, іншими композиціями педагогічного процесу, іншими результатами. Але технологія залишиться тією ж самою. Якщо виходити з наявності шести головних видів навчання і виховання, трьох десятків методів, семи основних організаційних форм, двох десятків засобів, трьох типів стосунків і чотирьох базисних моделей керування, то кількість тільки головних модифікацій перевищить сотні варіантів. У виборі оптимального і буде полягати творчість педагога.

Переваги цієї технології очевидні. Ця технологія керована. Шляхом варіювання обсягу й інтенсивності компонентів, від яких залежить кінцевий успіх, можна одержати продукт будь-якої кількості та якості в обумовлених межах. Технологія виключає запитання «який буде результат?». Він обов'язково буде в запланованому обсязі і на запроектованому рівні.

Ця технологія універсальна. Вона однаково придатна для формування як загального продукту педагогічного процесу, так і для досягнення запланованого ефекту в кожній його частині – навчанні, розвитку, вихованні. Незважаючи на те що ми висунемо на передній план, визнаємо пріоритетним, схема досягнення успіху у всіх випадках залишається незмінною.

Ця технологія наукова. Результат досягається тільки на основі відомих у науці знань. Ніяких припущень, невизначеностей, умовностей типу «якби...». В основу її покладено те, що гарантує наука у визначених умовах.

Ця технологія посильна для будь-якого педагога. Від нього вимагається лише добросовісне виконання свого професійного обов'язку без подвижництва, надриву, творчості.

Ця технологія масова. Вона однаково придатна для всіх класів і всіх типів навчально-виховних закладів. І в дитячому садку, у школі і ВНЗ процес повинен бути організований за загальною схемою продуктивного навчання.

Ця технологія ощадлива. На відміну від екзотичних схем, що вимагають спеціального і нерідко дорогого устаткування, технологія спроектована на Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

скромний ґрунт українських освітніх реалій. Нові засоби, коли вони з'являються і застосовуються, лише прискорюють і полегшують шлях досягнення запроєктованої ефективності.

Ця технологія сумісна з новими ідеями та реаліями. Кожній людині – максимум корисних знань в якомога коротші строки і за помірну платню.

Ця технологія оптимальна. Така, що допускає безперервне вдосконалення із урахуванням нових умов. Відкритість її для оптимізації – основна властивість технології. Кожен її елемент допускає вдосконалення і раціоналізацію. Інші технології запрограмовані на тверді схеми і не допускають змін. Якщо розвиток технології неможливий, її слід відкинути як безперспективну.

Ця технологія звична. Вона в сутності не змінює способів вирішення шкільних завдань: Головна відмінність її в тому, що технологія буквально «витагує» вчителя на більш високий рівень праці «за наукою», не дозволяє йому ігнорувати знання і досвід. Нічого надскладного немає: вивчи, розберися, від чого залежить продуктивність, постійно контролюй ці фактори, «набий руку», доведи до автоматизму. Усе!

Ця технологія наукомістка. Вітчизняна наука, що ґрунтується на нових досягненнях, передова практика, творчість новаторів живлять її.

Ця технологія вітчизняна. Не німці нам її показали і не англійці.

Ця технологія реальна. Не модна, не швидкоплинна, не розрахована на те, щоб подивувати. Буденна. Для нормальної праці в нормальній школі з нормальними дітьми.

Ця технологія доступна та зрозуміла. Є побоювання, що саме простота зашкодить нам звернути на неї свої погляди. Ми розучилися діяти за простими та ясними схемами. Подавай нам щось надприродне, екзотичне. Побільше незрозумілого – публіка це любить. У результаті маємо те, що маємо: чим більше напускаємо туману, тим важче орієнтуємось у ситуації, тим гірше вчимо і виховуємо. Якщо не зупинимось у своїй впертості, то кращих результатів нам не бачити ніколи [4; 23-24].

Ще одна з безсумнівних переваг продуктивної педагогічної технології в тому, що вона допускає поєднання з іншими технологіями або їх елементами. Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

Цим забезпечується її універсальність, застосовність у всіх типах навчально-виховних закладів як базової, основоположної, на якій монтуються спеціальні (профільні) технологічні рішення. На основі ППТ здійснюється всебічний і гармонійний розвиток особистості (базисний компонент), а за допомогою інших спеціальних технологій розвиваються потрібні якості відповідно до проголошеної мети.

Продуктивна педагогічна технологія, вибудована на наукових засадах, гарантує надійність результатів настільки, наскільки об'єктивні ці засади і наскільки правильно вони дотримані вчителем у процесі практичної реалізації. Гарантія продуктивності - можливість повторення технології всіма вчителями у звичайних умовах. Не можна виключити того, що технології, вибудовані на натхненні, інтуїції і втручанні потойбічних сил, засновані на найвищому рівні педагогічної майстерності та у винятково сприятливих умовах, можуть бути й ефективнішими. Але ні описати, ні поширити їх повсюдно не можна. Загальний підйом продуктивності шкільної роботи в країні може бути гарантований тільки переходом усіх учителів на середньозважені технології, без надривів і подвижництва, характерних для ексклюзивних методів роботи. Якщо в країні існує державний стандарт, то він повинен бути підкріплений відповідною технологією. Цьому найбільше відповідає продуктивна технологія, розрахована на реального педагога, реальні умови. Інтуїтивісти, мрійники, творці екзотичних підходів теж потрібні, як маяки, що змушують усіх більше думати. Але не яскравими спалахами йде приріст культурного потенціалу суспільства. Запорука процвітання – у поступовому загальному впровадженні гарантованих технологій. Саме тим, що вчителі ще навіть у 80-х роках минулого століття твердо дотримувалися методики, було забезпечене зростання освіченості та культурного потенціалу суспільства.

ППТ – це той масовий рівень майстерності, що досягається реальним середньостатистичним педагогом. Майстри, як і шкільні відмінники, йдуть кожен своїм шляхом. їм тісно в межах усталених стандартів. Усереднення, дисципліна, адміністративні шори не для них. Скільки ж у нас майстрів? Дослідження виявляють приблизно таке співвідношення: на високому творчому Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

рівні працює близько 5 % педагогів, середньому, репродуктивному – більше 70 %, всі інші – на низькому. Це ще один доказ необхідності впровадження продуктивної технології, що підвищує потенціал і можливості всіх [6, с. 23-25].

Ми впевнені в том, що моніторинг будучи сферою наукової інформації, квалітології, теорії оцінювання і управління також є продуктивною технологією систематичної педагогічної діяльності і громадянського виховання.

Оскільки громадянське виховання набуває нині особливого значення, то виникає гостра потреба у визначенні основних засад, цілей, напрямів, змісту, форм і методів громадянського виховання, що цілеспрямовано і ефективно забезпечували б процес розвитку і формування громадянина, тобто особистості, в якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, само активність, творчі начала, почуття обов'язку і відповідальності перед суспільством, Батьківщиною.

Нижче наведено основні поняття обсягу моніторингу, узгоджених з вимогами концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості, як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане виховувати особистість чутливою до свого оточення, залучати її до суспільного життя, в якому права людини є визначальними. Громадянське виховання поєднує суспільну й приватну сфери.

Категорії	Зміст категорій громадянського виховання
Мета громадянського виховання	Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людину з притаманними особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Вони мають органічно поєднуватись з потребою й умінням діяти компетентно й технологічно.
Завдання громадянського виховання	- визнання й забезпечення в реальному житті прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінація, на чому будується відкрите, демократичне, громадянське суспільство;

	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю; - формування національної свідомості, належності до рідної землі, народу; визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини; виховання почуття патріотизму, відданості в служінні Батьківщині; - утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; - формування соціальної активності і професійної компетентності особистості на основі таких соціальних умінь: готовність до участі в процесах державотворення, здатність до спільного життя і співпраці в громадянському суспільстві, готовність узяти на себе відповідальність; здатність розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей; формування працелюбності особистості, відповідальності за свої дії; - формування політичної та правової культури засобами, громадянської освіти, яка дає знання про політичні системи і владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи; виховання поваги до Конституції України, законодавства, державної мови; - розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, уміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків; - уміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства, спілкуватися з демократичними інститутами, органами влади, захищати і підтримувати закони та права людини, бути обізнаним зі способами соціального захисту; - формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; <p>виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства; активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, шовінізму, фашизму, месіанських настроїв.</p>
Зміст громадянського виховання	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток патріотизму, національної самосвідомості; - формування культури міжетнічних відносин; - розвиток планетарної свідомості; - розвиток політичної культури; - формування культури поведінки особистості; - розвиток мотивації до праці;
Підходи виховання громадянина: - науковий; -конкретно-історичний; - діяльнісний; -особистісно-орієнтований; - системний.	<p>Досягнення цілей громадянського виховання вимагає додержання наукового підходу до організації цього процесу, тобто врахування об'єктивних закономірностей його перебігу, взаємодії системи чинників (раціональність, об'єктивність, наукова картина світу), що його детермінують.</p> <p>Науковий підхід до процесу формування особистості — громадянина передбачає, що дія загальних закономірностей розвитку громадянськості опосередковується впливом конкретно-істотне суспільства загалом і кожного з його членів зокрема. Конкретно-історичний підхід допомагає збагнути й</p>

	<p>сформулювати специфічні, найбільш актуальні на даному етапі розвитку українського суспільства завдання громадянського виховання, а саме: усвідомлення громадянами України необхідності державотворчих процесів у поєднанні з розбудовою громадянського суспільства; формування в молодого покоління почуття патріотизму, відданості Батьківщині й водночас відчуття належності до світової спільноти.</p> <p>Ефективність виховання громадянськості, як і багатьох інших особистісних характеристик, значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, відповідно до якого з структурі особистості виникають і закріплюються передусім ті новоутворення, у «конструювання» яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність.</p> <p>Отже, особистість громадянина формується, якщо він бере реальну участь у діяльності, в якій апробуються, перевіряються на практиці відповідні громадянські цінності.</p> <p>У громадянському вихованні особливого значення набуває особистісне орієнтований підхід, коли в центрі освітньо-виховного процесу стоять інтереси дитини, її потреби та можливості, права окремого індивіда, його суверенітет. Лише через таку ієрархію ціннісних підходів як людина (особистість) народ (культура, історія, освіта) — держава (суспільство) можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання в дусі громадянськості. При цьому співвідношення особистісних і ситуативних факторів розглядається як співвідношення особистісних якостей і об'єктивних вимог діяльності.</p> <p>Необхідною умовою громадянського виховання є системний підхід, який передбачає розгляд цілісного багаторівневого, ієрархічного, взаємозалежного, детермінованого, відкритого процесу в його постійному розвитку й саморозвитку. В умовах прогресуючої спеціалізації освіти та формування комунікаційних перешкод (бар'єрів) між людьми системний підхід виступає основою організації й впровадження в практику такого всеохоплюючого феномена, як громадянське виховання.</p>
<p>Принципи громадянського виховання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - гуманізації та демократизації виховного процесу; - само активності та саморегуляції; - системності; - комплексності й міждисциплінарної інтегрованості; - наступності та безперечності; - культуровідповідності; 	<p>Серед принципів, додержання яких у процесі громадянського виховання особистості є найбільш вагомими, слід назвати такі: гуманізації та демократизації виховного процесу, що передбачає рівноправність, але різнозобов'язаність учасників педагогічної взаємодії, їх взаємоповагу, переважаючу діалогічність взаємодії, що викликає у вихованця позитивну налаштованість до впливів вихователя, відкритість до сприймання громадянських цінностей: щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, милосердя тощо; самоактивності й саморегуляції, який сприяє розвитку у вихованця суб'єктивних характеристик, формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, що поступово виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та</p>

<p>- інтеркультурності.</p>	<p>вчинках.</p> <p>системності, згідно з яким процес громадянського виховання зумовлюється гармонійністю розвитку низки взаємопов'язаних новоутворень у структурі особистості. Фрагментарність, односторонність, переоцінка значення одних новоутворень і нехтування іншими, прагнення виховувати дитину «по частинах» гальмують дію психолого-педагогічних механізмів, які спрацьовують лише за наявності системи певних складових;</p> <p>комплексності й міждисциплінарної інтегрованості, який передбачає встановлення в громадянському вихованні тісної взаємодії та поєднання навчального й виховного процесів, зусиль найрізноманітніших інституцій – сім'ї, дошкільних закладів, школи, громадських спілок, дитячих, молодіжних самодіяльних об'єднань, релігійних організацій, усіх причетних до виховання та самовиховання;</p> <p>наступності та безперервності, який полягає в тому, що ще в дошкільному віці громадянське виховання проходить ряд етапів, протягом яких поступово ускладнюються й урізноманітнюються зміст та напрями розвитку тих утворень, котрі становлять цілісну систему громадянських чеснот особистості. Він триває протягом усього свідомого життя людини;</p> <p>культуровідповідності, що передбачає органічну єдність громадянського виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь;</p> <p>інтеркультурності, який передбачає інтегрованість української національної культури в контекст загальнодержавних, європейських і світових цінностей, у загальнолюдську культуру. Реалізація цього принципу означає, що у процесі громадянського виховання мають забезпечуватись передумови для формування особистості на національному ґрунті і водночас відкритої для інших культур, ідей та цінностей. Лише така особистість здатна зберігати свою національну ідентичність, бо вона глибоко усвідомлює національну культуру як невід'ємну складову культури світової.</p>
<p>Форми і методи громадянського виховання</p>	<p>Ефективність громадянського виховання значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації.</p> <p>Серед методів і форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо. Крім цих методів, доцільно використовувати також традиційні: бесіди, диспути, семінари, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою, самостійне рецензування тощо».</p>

	<p>Застосування наведених форм і методів громадянського виховання покликане формувати в особистості когнітивні, нормативні та поведінкові норми, що передбачають вироблення вмінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин адекватної орієнтації, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізуватися тощо. Процес громадянського виховання особистості значною мірою зумовлюється змістовими характеристиками освітніх предметів, які сприяють оволодінню системою знань про людину та суспільство. Крім того, оволодіння системою знань формує здатність усвідомлювати місце своєї спільноти серед інших спільнот світу, норми міжнародного спілкування та взаємодії.</p> <p>Весь освітній процес у закладах освіти має бути насичений різними аспектами громадянського виховання. Проте особлива роль тут належить предметам соціально-гуманітарного циклу, а саме: історії, географії, природознавству, суспільствознавству, літературі як українській, так і світовій. До них долучаються й предмети художньо-естетичного циклу, а також ті, що входять до шкільного компонента освіти.</p>
<p>Результативність громадянського виховання</p>	<p>Результативність громадянського виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховання, діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, - юнацтва молоді. Чим доросліші вихованці тим більші їх можливості до критично-творчого мислення, само-активності, творчості, самостійності, до усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основною життєвого вибору, громадянського самовизначення. Показником рівня громадянської вихованості молоді є її участь у практичній діяльності громадянського характеру. Один із її аспектів – правоохоронна робота, спрямована на запобігання можливим асоціальним явищам у молодіжному середовищі. Така робота проводиться в найрізноманітніших формах: створення гуртків (об'єднань) та клубів, проведення диспутів, «круглих столів», змагань, вікторин, КВК, брейн-рингів правознавчого спрямування; самоосвіта в галузі правових знань; пошукова робота; організація зустрічей із працівниками правоохоронних органів (юристами, працівниками міліції та ін.); участь у патріотичних акціях дитячих та молодіжних організацій («Пласт», «Січ», «Сокіл», екскурсії у РАГС).</p>
<p>Основні шляхи реалізації мети і завдань громадянського виховання</p>	<ul style="list-style-type: none"> - включення проблематики громадянського виховання до дослідницьких програм та планів навчальних та наукових закладів, проведення науково-теоретичних конференцій та семінарів, практично-методичних нарад з актуальних проблем громадянського виховання й освіти; - підвищення професійної кваліфікації педагогів та вихователів, для чого треба створити на базі обласних інститутів після дипломної освіти гнучку, оперативну систему науково-методичної підготовки й перепідготовки; - спрямування Міністерства освіти і науки України, Академії

	<p>педагогічних наук України, Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, управлінь освіти обласних, Київської та Севастопольської міських адміністрацій на організацію та проведення науково-методичних конференцій, семінарів, нарад, засідань методичних об'єднань, створення творчих колективів з проблем громадянського виховання й освіти; створення на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів для опрацювання виховних інновацій, поширення передового досвіду творчих педагогічних працівників, вихователів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - коригування та узгодження змісту освіти, навчальних планів і програм з метою орієнтації на цінності громадянської культури вже існуючих дисциплін соціально-гуманітарного циклу, розробка та запровадження нових курсів, що сприятимуть формуванню політичної, правової культури і рис громадянськості молодого покоління України; - науково-методичне забезпечення підготовки педагогів і вихователів, соціальних працівників, психологів вищих навчальних закладів з урахуванням завдань громадянського виховання; <p>розробка та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - розробка й запровадження нових методик навчання та виховання; - організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення ролі родинного виховання; - використання засобів масової інформації з метою висвітлення кращого досвіду громадянського виховання дітей і молоді; - розробка та впровадження навчально-виховних програм з громадянської освіти й виховання; - вивчення світового педагогічного досвіду, адаптація кращих прикладів громадянського виховання та освіти; - встановлення контактів з міжнародними організаціями, проведення спільних міжнародних заходів і проектів з проблем громадянського виховання та освіти [5, с.7-10].
--	---

Кожна з вище визначених категорій громадянського виховання може бути самостійним об'єктом моніторингу.

Суперечність між об'єктивною потребою у підвищенні рівня громадянської культури учнівської молоді, з одного боку, та незадовільним станом розв'язання цього завдання в теоретичному і практичному аспектах – з іншого, становить суть досліджуваної нами проблеми. Вихідною умовою її практичного розв'язання є глибоке усвідомлення очікуваних кінцевих результатів. Тому найперше завдання вчителя чи викладача, зацікавленого в

удосконаленні громадянського виховання учнів або студентів, зводиться до осмислення тих цінностей, якими повинна володіти молода людини, щоб досягти статусу соціально зрілої особистості, громадянина. Таке осмислення має подвійне значення. По-перше, воно допомагає педагогу визначити істотні ознаки громадянської зрілості, способи її вивчення та критерії оцінювання і, по-друге, дає змогу добрати оптимальні варіанти адекватних педагогічних засобів її формування та розвитку.

Вивчення педагогічної літератури показує, що для кінцевих результатів громадянського виховання молоді використовуються різні поняття, а саме: «громадянська цінність», «громадянська зрілість», «громадянськість» та ін. Останнє з них було предметом том визначення в численних творах, що стосуються найрізноманітніших галузей наукових знань (правознавство, етика, соціологія, психологія, історія, політологія, педагогіка та ін.). Серед педагогів найпопулярнішим стали соціально-психологічні підходи до розкриття суті громадянськості. Аналіз літературних джерел показує, що більшість педагогів-дослідників сходяться на думці щодо істотних ознак громадянськості. Так, в одному з довідкових педагогічних видань зазначається, що під громадянськістю розуміють «усвідомлення кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства». В іншому творі автори наголошують на тому, що «громадянськість можна інтерпретувати і як різновид базової соціальної установки, суть якої полягає в готовності особистості свідомо приймати і відповідально, добровільно (а не з примусу) виконувати закони та вимоги своєї держави».

Визнаючи правомірність використання в науковому обігу поняття «громадянськість», ми не можемо не зауважити, що в навчально-виховній практиці його нерідко помилково ототожнюють з поняттям «громадянство», під яким розуміють правовий зв'язок між індивідом і державою, що виражається в існуванні їхніх взаємних прав і обов'язків. Іншими словами, у практиці виховання молоді поняття «громадянськість» у свідомості педагогів часто асоціюється з поняттям «громадянин» (чи «громадянка») в юридичному його значенні. А це означає, що людині, яка має юридичний статус громадянина Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

(наприклад, новонароджена дитина), автоматично та безпідставно приписують громадянські цінності, що синтезуються в понятті «громадянськість» (наприклад, громадянська свідомість, відповідальність тощо).

Щоб уникнути таких термінологічних непорозумінь, ми виходимо з того, що громадянськість людини як складне психологічне утворення є засвоєна нею частка соціально-культурного досвіду, яку можна назвати громадянською культурою.

Звідси громадянськість є багатоаспектним поняттям. Це фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що лає культурологічні засади.

Такі характеристики громадянськості свідчать про визначальну роль світогляду особистості, на основі якого формується система її ціннісних орієнтацій, доглядів, переконань, усвідомлюється місце в суспільстві, визначаються обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною.

Громадянськість – це реальна можливість втілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграція в соціальні структури с суспільства.

У педагогічному плані громадянська діяльність містить знання, переживання й вчинки. Ці складові перебувають у певних зв'язках і взаємодії з переважанням на певних етапах розвитку індивіда емоційного компонента, формування почуттєвої сфери.

Важливе місце в громадянському вихованні посідає громадянська освіта – навчання, спрямоване на формування знань про права і обов'язки людини. Громадянська освіта тісно пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності особистості в суспільній сфері, яка передбачає насамперед політичну, правову й економічну освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах кардинальної перебудови суспільства.

У процесі громадянського виховання провідне місце належить освітній складовій, яка доповнюється й розширюється вихованням в душі громадянськості. Це поняття об'єднує в собі громадянську, політичну Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

соціалізацію майбутнього громадянина та його здатність долучати до цього процесу моральні цінності.

На відміну від інших розвинутих країн, де громадянське виховання майже повністю базується на політичній та правовій сферах діяльності громадянського суспільства, в Україні на сучасному етапі її розвитку громадянське виховання, через відсутність відповідної правової та юридичної бази або її недієспроможності, багато в чому базується на морально-етичних засадах, тобто морально-етичні імперативи й цінності виступають досі головним критерієм ефективності громадянського виховання.

Шуламیت Рамон у книзі «Beyond Communitarianism» перераховує п'ять основних цінностей:

1. Наснаження (Empowerment). Людині потрібно дати змогу використовувати свої можливості і в той же час відновити свої особисті громадські і людські здатності.

2. Насамперед – людина (People first). Кожній людині повинні бути гарантовані гідність та права, навіть якщо не всі можуть в однаковій мірі застосувати їх. Кожна людина має право одержувати підтримку в скрутних обставинах не тільки тому, що це може принести вигоду, а й ім'я. Розвитку людських можливостей і для збагачення нематеріального боку нашого життя, загального для нас всіх.

3. Повага до особистості (Respect for persons) – це один із привілеїв соціалізованої людини (члена співтовариства).

4. Право на самовизначення (The right to self determination). Під цим розуміють право кожного розв'язувати свої проблеми розумні зі своєї спроможності приймати розумні рішення, а також із факту, що людина глибше за інших знає саму себе. Право на самовизначення також припускає, що ухвалення рішення – загальнодоступний процес, якому можна навчити.

5. Право на залежність (The right to dependence). Жодна людина не є островом. Усі ми живемо в товаристві й усі залежимо один від одного. Взаємозалежність – позитивний і цілком нормальний стан. Люди за своєю природою взаємозалежні. Зростання незалежності не заперечує цієї цінності, Теорія та методика управління освітою, № 10, 2013 р.

оскільки воно припускає, що жоден індивід не може бути цілком самодостатнім. Час від часу люди стають залежними від інших на більш чи менш тривалий час, і це відбувається з різних причин [1].

Таким чином, громадянські цінності створюють прагматичні критерії, які скеровують наші дії в житті та діяльності. Вони важливі для структурування взаємовідносин людини з суспільством і прояснення головних особливостей цих стосунків.

З огляду на це зрозуміло стає та міра відповідальності та складність завдань, які покладаються на всі системи покликаних реалізувати громадянську освіту та виховання молоді. Відтак будь-яке досягнення, будь який досвід у цій понадскладній справі має непересічне значення.

Якість громадянського виховання, його ефективність і результативність визначається можливостями вимірювання (як рівняю досягнення цілей і завдань) кількісно. Ряд науковців вважає, що саме з цієї причини сьогодні неможливо оцінити ефективність громадянського виховання. Кількісну оцінку дати неможливо, оскільки немає показників, які вимірюють цю якість. Однак дослідження, які проводились і проводяться протягом останніх років в системі моніторингу якості освіти (М. Гадецький, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, А. Єрмола, О. Локшина, Т. Лукіна, О. Лягненко, О. Овчарук, М. Приходько, З. Рябова, Т. Хлебнікова, Г. Якимчук та ін.), дозволили наблизитись до оцінки якості освіти і виховання кількісною мірою.

Метою громадянського виховання є громадянський розвиток особистості, який виражається якісними параметрами кінцевому результату заміряти які необхідно спираючись на закони або принципи кваліметрії, що об'єднує кількісні методи оцінки якості продукту. Цей метод в літературі отримав назва «факторно – критеріального модеолювання» [2].

З метою визначення продуктивності якості громадянського виховання на основі кваліметричного підходу [5; 49-57] ми розробили факторно – критеріальну модель оцінки якості і результативності громадянського виховання.

Для моделі були відібрані параметри, фактори, критерії першого і другого порядку. Основними параметрами обрано:

1. Рівень організації громадянського виховання учнів.
2. Рівень результативності громадянського

Для моделі (рис.1) були відібрані параметри, фактори, критерії першого і другого порядку.

Основними параметрами обрано:

1. Рівень організації громадянського виховання учнів.
2. Рівень результативності громадянського виховання учнів.

Параметр	Фактор	Вагомість	Критерії 1-го порядку	Вагомість	Критерії 2-го порядку (показники проявлення критеріїв 1-го порядку)	Коефіцієнт відповіді
1. Рівень організації громадянського виховання, вагомість $M_1=0,4$	1. Нормативно-правове забезпечення громадянського виховання $\Phi_1=m_1(Y_1K_1+ Y_2K_2)$	$m_2=0,66$	1. Концептуальне забезпечення громадянського виховання	$V_1= 0,45$	1. Наявність концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. 2. Наявність концепції громадянської освіти в школах України. 3. Наявність положення про формування громадянської культури учнів в процесі навчання (шкільне). 4. Наявність положення про вивчення основ наук крізь призму громадянського виховання (шкільне).	$K_1=1,0$
			2. Створення системи громадянського виховання	$V_2= 0,55$	5. Розробка інформаційного забезпечення громадянського в системі «учитель-учень-адміністратор-батьки-громадськість». 6. Наявність та якість відповідних адміністративно-педагогічних умов управління системою громадського виховання .	$K_2=0,70$

			7. Рівень організації педагогічної підтримки громадянської позиції учнів	$V_7=0,19$	19. Забезпечення наявності умов для учнівського самоврядування. 20. Раціональне використання дитячих і молодіжних громадських організацій. 21. Дотримання нормативних вимог щодо прав, обов'язків і свобод дитини.	$K_7=0,65$
		$m_2=0,27$	8. Аналіз якості організації громадянського виховання	$V_8=0,1$	22. Наявність моніторингу, процесу та результативності громадянського виховання. 23. Наявність критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою. 24. Якість організації громадянського виховання.	$K_8=0,81$
3. Професійно-компетентне забезпечення громадянського виховання $\Phi_3=m_3(V_9K_9+V_{10}K_{10}+V_{11}K_{11}+V_{12}K_{12})$ $m_3=0,22$	9. Якісний склад педагогічних працівників			$V_9=0,41$	25. Відповідність педагогічного складу вимогам концепції громадянського виховання. 26. Наявність плану підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів, вихователів, заступників директора школи.	$K_9=0,85$
	10. Заходи щодо якісного забезпечення громадянського виховання.			$V_{10}=0,26$	27. Запрошення до виховної роботи спеціалістів соціально-педагогічних служб. 28. Залучення до роботи спеціалістів (на засадах сумісництва) і науково-педагогічних працівників вузів. 29. Підготовка випускників школи за держ. Замовлення для виховної роботи.	$K_{10}=0,45$

			11. Підвищення педагогічної компетентності та майстерності	$V_{11}=0,18$	30. Підвищення прикладної спрямованості оволодіння специфікою громадянського виховання. 31. Відповідність роботи методичних семінарів, тренінгів вимогам підвищення професійної компетентності педагогів. 32. Наявність навчальних планів і програм підвищення педагогічної майстерності.	$K_{11}=0,81$
		$m_3=0,22$	12. Мотивація роботи педагогічних працівників з проблем громадського виховання	$V_{12}=0,15$	33. Аналіз системи роботи педагогів з громадянського виховання при їх атестації. 34. Відповідність педагогічних працівників державним вимогам їх освітньої кваліфікації та спеціалізації. 35. Моральне та матеріальне стимулювання педагогів, що здобули позитивних результатів громадянського виховання.	$K_{12}=0,65$
4. Навчально-методичне забезпечення $\Phi_4=m_4(V_{13}K_{13}+V_{14}K_{14}+V_{15}K_{15}+V_{16}K_{16})$	$m_4=0,18$	13. Наявність базового навчально-виховного і методичного забезпечення	$V_{13}=0,2$	36. Наявність Державного стандарту початкової освіти. 37. Наявність Державного стандарту загальної середньої освіти. 38. План навчально-виховної діяльності і його якість.	$K_{13}=0,96$	
		14. Наявність програмного забезпечення	$V_{14}=0,21$	39. Наявність і якість робочих програм освітніх галузей, визначених Державним стандартом. 40. Наявність і якість планів виховних заходів.	$K_{14}=1,0$	

2. Рівень результативності виховання, вагомість $M_2=0,6$ $P_2=M_2(\Phi_{17}+\Phi_{18}+\Phi_{19})$	5. Стан вихованості учнів	$m_4=0,18$	15. Забезпеченість інформаційно-методичними джерелами	$V_{15}=0,18$	41. Наявність відповідної навчально-методичної, художньої і публіцистичної літератури. 42. Методичні рекомендації і сценарії виховних заходів.	$K_{15}=1,0$
			16. Матеріально-педагогічне забезпечення	$V_{16}=0,26$	43. Наявність умов для проведення виховних заходів з проблем громадянського виховання. 44. Забезпечення виховних заходів методичним матеріалом.	$K_{16}=0,85$
$m_5=0,38$			17. Рівень громадянських знань	$V_{17}=0,22$	45. Рівень громадянських знань, на основі яких формується уявлення про форми і способи функціонування громадянина в правовому економічному, соціальному та культурному полів демократичної держави.	$K_{17}=0,75$
			18. Рівень громадянських умінь.	$V_{18}=0,37$	46. Рівень громадянських умінь та досвіду участі у суспільно-громадській діяльності та практичного застосування громадських знань.	$K_{18}=0,8$
			19. Рівень громадянських цінностей	$V_{19}=0,47$	47. Рівень сформованості громадянських цінностей, відповідальності учня за свої дії, вчинки.	$K_{19}=0,82$

6. Стан громадянської зрілості учнів	m ₆ =0,42	20. Розвиток правосвідомості	V ₂₀ =0,22	48. Рівень усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до закону, до державної влади.	K ₂₀ =0,75
		21. Готовність до діяльності	V ₂₁ =0,48	49. Рівень готовності випускників шкіл до громадсько-політичної діяльності.	K ₂₁ =0,7
		22. Вплив на загальний розвиток	V ₂₂ =0,2	50. Рівень впливу громадянського виховання на загальний розвиток учнів.	K ₂₂ =0,55

Рис. 1. Факторно-критеріальна модель оцінки якості громадянського виховання

Загальний рівень вихованості учнів, сформованості громадянськості буде виражатися сумою двох параметрів:

$$P \text{ заг.} = P_1 + P_2$$

Якщо, $P \text{ заг.} < 0,5$ – недостатній рівень,

$0,5 < P \text{ заг.} < 0,75$ – достатній (допустимий) рівень,

$0,75 < P \text{ заг.} < 1$ – оптимальний рівень.

Висновки. Через не розробленість у педагогічній науці проблема громадянського виховання не посіла й належного місця у змісті освіти педагогічних навчальних закладів. Тому не дивно, що з огляду практичного розв'язання поставленої проблеми у професійній підготовці вчителів та викладачів вищих закладів освіти наявні помітні прогалини, які не можуть не вплинути на якість їхньої навчально-виховної роботи. Про гостру потребу її істотного поліпшення свідчать результати рівня громадянської культури учнівської та студентської молоді.

На завершення ще раз зауважимо на тому, що якісний продукт громадянського виховання – найцінніший продукт у світі.

Література:

1. Дмитренко Г. А., Якимчук В. В. Перестройка в строительстве: оценка управленческого и инженерного труда. – К.: Будівельник, 1989. – 350с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. № 3. – 2001. – с.7-12.
3. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Видання друге, виправлене. Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Т.3. – Київ: Видавництво «Аконіт», 2005. – С.25.
4. Підласий І. П. Партнерська і продуктивна технології //Управління школою. Науково-методичний журнал. № 16 – 18 (244-246). – 2009. – с. 2-39.
5. Beyond community care: Normalisation and integration work / Pamon S. (Ed) – Vol. 1084. – N.Y. : H-M-Springer-Verlag, 1996. – 650p.
6. Іванчук Василь Формування громадянської культури учнівської та студентської молоді в процесі навчання // Шлях освіти. – № 2. – 2000. – с. 28-31.
7. Ігнатенко П. Р., Поплужний В. Л., Косарева Н. І., Крицька Л. В. Виховання громадянина: Психоло-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник. – К.: Інститут змісту і методів навчання, 1997. – 252с.
8. Приходько В. М. Моніторинг якості освіти і виховної діяльності навчального закладу: навчально-методичний посібник для вчителя. – Х.: ВЩ група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 144с. – (серія «Адміністратору школи»)
9. Приходько М. І. Оцінка громадсько-політичної активності старших підлітків // Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. Випуск 19. – К., «Радянська школа», 1980. – с. 24-27.
10. Сухомлинський В. О. Народження громадянина: Вибрані твори в п'яти томах. Том 3. – К.: «Радянська школа», 1977. – с.283 – 582.

11. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. // Педагогические сочинения: В 6т. Т.5. – М.: Педагогика, 1990. – С.31-32.

12. Яковлев Е. В. Квалиметрический подход в педагогическом исследовании: новое видение // Педагогика, 1999. – № 3. – с. 49-54.